Ulakbilge
Sosyal Bilimler Dergisi

BİLGİ GRAFİKLERİ BAĞLAMINDA MEDYADA ETİK SORUNU

Birsen ÇEKEN[1]
Ahmet Burak ÖZKAN[2]

[1] Prof., Ankara Hacı Bayram Veli Üniversitesi, birsen.ceken(at)hbv.edu.tr, ORCID: 0000-0001-8112-992X
[2] Öğr. Gör., Kırşehir Ahi Evran Üniversitesi, a.burakozkan(at)gmail.com, ORCID: 0000-0003-4778-0529

Çeken, Çeken ve Özkan, A. Burak. "Bilgi Grafikleri Bağlamında Medyada Etik Sorunu". ulakbilge, 89 (2023 Ekim): s. 1050–1067. doi: 10.7816/ulakbilge-11-89-02

ÖZ

Dünyada gelişen ve gelişmekte olan ülkelerin her birinde en az bir haber ajansı veya haber kuruluşu vardır. Başlangıç olarak, sadece haber metinleri üreten haber kuruluşları, artan bilgi paylaşımı ve içeriğin daha iyi anlaşılması ihtiyacına yanıt olarak Türkçe'ye bilgi grafiği olarak çevrilen ve bir grafik tasarım ürünü olan infografik tasarımlarından yararlanmaya başlamıştır. Medya, haberlerin, programların ve mesajların dağıtılacağını ve nasıl gösterileceğini seçerek halk üzerindeki etkisini artırabilir. Sanat eseri yaratırken belirli etik standartları dikkate almak önemlidir. Sanatçılar, sanatın belirlediği ilkelere bağlı kalmalıdır. Bu ilkelere uyum sağlayabildikleri ölçüde toplum da bunlara uyum sağlamalıdır. Bu ilkelerin tümü, etik davranışın gereğini anlamayan bir sanatçı tarafından paramparça edilebilir. Bu bağlamda bu çalışmanın amacı medyada etik sorununu bilgi grafikleri açısından irdelemektir. Bu nitel araştırmada doküman/metin analizi ve tarama modeli yöntemi kullanılmıştır. Araştırma Türkiye'de faaliyet gösteren medya kuruluşlarının okuyucu/ziyaretçi/takipçileri ile paylaştığı Anadolu Ajansına (AA) ait bilgi grafikleri ile sınırlı tutulmuştur. Elde edilen bulgulara göre bazı sanatçı/tasarımcıların 'esinlenme' fikrini yanlış anlayarak fikir ve sanat eserinin bire bir aynısını yapma düşüncesine ittiği bu bağlamda günümüzde özgün olmayan eserlerin ortaya çıkmasına neden olduğu, bazı medya kuruluşlarının ise sosyal medya editörleri/sorumlularınca paylaştığı AA bilgi grafiklerinde tarih, kaynak, yayıncı kuruluşun logosunun yer aldığı bazı bölümlerinin kaldırılması ve bilgi grafiklerinin bir kesitinin haber görseli olarak kullanılması etik ihlal ile karşı karşıya kalındığı sonucunu ortaya çıkartmaktadır.

Anahtar Kelimeler: bilgi grafiği, etik, infografik, medya kuruluşları

Makale Bilgisi:
Geliş: 5 Şubat 2023 Düzeltme: 16 Mart 2023 Kabul: 2 Nisan 2023

© 2023 ulakbilge. Bu makale Creative Commons Attribution (CC BY-NC-ND) 4.0 lisansı ile yayımlanmaktadır.

Giriş

Kitle iletişim araçlarının yapısı ve biçimi de dahil olmak üzere hayatımızın birçok yönü dijital çağdan etkilenmiştir. Bu gelişmenin bir sonucu olarak medya işletmeleri, materyallerini sunmak için yeni yöntemler bulmak zorunda kalmaktadır. Hedef kitlenin haber okuma alışkanlıklarındaki değişim nedeniyle, artık haber içeriğinin temel istatistik bilimi ile görsel tasarım metodolojilerini harmanlayan bir dilde sağlanması gerekmektedir. Başlangıç olarak, sadece haber metinleri üreten haber kuruluşları, artan bilgi paylaşımı ve içeriğin daha iyi anlaşılması ihtiyacına yanıt olarak, Türkçeye bilgi grafiği olarak çevrilen ve bir grafik tasarım ürünü olan infografik tasarımlarından yararlanmaya başlamıştır.

Dünyada gelişen ve gelişmekte olan ülkelerin her birinde en az bir veya birden fazla haber kuruluşu veya haber ajansının olduğu söylenebilir. Önceleri sadece haber metinleri üreten haber kuruluşları, artan bilgi paylaşımı ve içeriğin daha iyi anlaşılması ihtiyacına yanıt olarak, Türkçe'ye bilgi grafiği olarak çevrilen ve bir grafik tasarım ürünü olan infografik tasarımlarından yararlanmaya başlamıştır. Bu bağlamda dünyanın önde gelen haber ajansları ile haber kuruluşlarında infografikler zamanla görsel yayımın bir türü haline gelmiştir.

Türkiye'de ise faaliyette bulunan haber ajansları incelendiğinde 2016 yılında 'AA'nın infografik haberleri tanıtıldı' başlığı ile Anadolu Ajansının (AA) politika, yaşam, ekonomi, spor gibi değişik ketegorilerdeki ulusal ve uluslararası haberler için infografikler hazırladığı basın kuruluşlarına özel bir toplantı ile tanıtıldı. (https://www.aa.com.tr/tr/turkiye/aanin-infografik-haberleri-tanitildi/530475). (Görsel 1.)

Görsel 1. "AA'nın infografik haberleri tanıtıldı"

Bu tanıtımdan sonra Türkiye'de yer alan birçok haber kuruluşunun bilgi grafiklerine yakından ilgi gösterdikleri ve resmi internet sitelerinde ana kategorilerinde 'infografik' sekmeleri ilave ederek bilgi grafiklerine yönelik üretim faaliyetlerine geçtikleri söylenebilir. Buradan yola çıkarak yapılan araştırma doğrultusunda Türkiye'de kamusal yayıncılık alanında faaliyet gösteren TRT'nin de bu alana yönelik üretimde bulunduğu resmi internet sitesine eklediği 'infografik' sekmesi ile görülmektedir. (Görsel 2.)

Görsel 2. TRT Haber İnfografik sayfası.
Kaynak: (https://www.trthaber.com/haber/infografik/1.sayfa.html)

Kurumun resmi internet sayfasında yer alan bu kategori incelendiğinde toplamda 38 sayfa olduğu ve ilk infografiğin ise 'Yeşilçam'ın efsane sanatçısı: Münir Özkul' başlıkla 29 Mart 2018 Perşembe günü yayımladığı tespit edikmiştir (Erişim Tarihi: 27 Kasım 2022). Bu bilgi ile TRT Haber'in Anadolu Ajansından sonra bu haber türünü yayın hayatına aldığı söylenebilir. (https://www.trthaber.com/haber/infografik/yesilcamin-efsane-sanatcisi-munir-ozkul-357684.html)

Tarih boyunca sanat, insan iletişiminde önemli bir rol oynamaktadır. Bazen gerçekliğin bir aynasıydı, bazen de ideali aktarma girişimiydi. Bunu yaparken de mümkün olduğu kadar estetik değerleri kullanmaktadır. Ancak bu idealler zaman içinde ve farklı uygarlıklarda gelişmektedir. Hem toplum vizyonu hem de bir sanatçının sanata bakış açısı, tarihsel olaylar ve değişen yaşam biçimleri sonucunda dönüşüme açıktır. Sanatın nasıl kabul edildiği, toplumun ideallerine bağlı olarak önemli bir sorun oluşturmaktadır. Sanatın algılanmasında etik ilkeler önemli bir rol oynamış ve sanat disiplininde uyulması gereken tüm normların şekillenmesine yardımcı olmaktadır. Her alanda bulunan bu idealler, toplumda var olan normları kabul etmeyi reddederek bu standartları inceleyen felsefi bir sürece evrilmektedir. Bugün bazı sanatçıların bu sürece farklı bir bakış açısına sahip olduklarını görebiliyoruz. Dinçeli (2017) sanatı duyguların estetik bir biçimde dışavurumu olarak tanımlarken "dışavurumun bazen kitleleri bilgilendirirken bazen de bu değerleri yok etiğini" ifade etmektedir.

Sanatçının bazı davranışları kamuoyunu yanıltabilir ve ahlakı sorgulayan etik normları göz ardı edebilir. Bu çalışma, bir sanatçının seçimlerinin ne kadar özgür olması gerektiği konusunu bilgi grafikleri bağlamında gündeme getirerek Türk medyasının kamuoyu ile paylaştığı bilgi grafiklerini etik ihlal açısından irdeleyecektir. Ayrıca bilgi grafiği, sanat, sanat eseri gibi terminolojiyi incelemek bu konudaki etik idealler için de rehber olacaktır.

Bilgi Grafiği (infografik)

Çalışmalar, insanlık tarihinin en eski zamanlarından beri şekiller ve sembollerin yerini yazıya ve nihayetinde bilgiye bıraktığını göstermiştir. Sürekli artan bilgi hacminin teknoloji ile toplanabileceği, saklanarak veya korunarak kullanıma sunulabileceği ve çeşitli iletişim ve bilimsel araştırma kanalları da dahil olmak üzere çeşitli yollarla etkileşime girebileceğini göstermektedir. Geçen yüzyıl boyunca, bilim adamları ve mühendisler muazzam ilerlemeler kaydettiler. Bu durum iletişimi kolaylaştırmış ve insanların bilgiye erişimini artırmıştır. Çağlar boyunca, daha fazla bilgiye sahip olanlar, otoritenin dizginlerini ellerinde tuttular. Eskiden sadece seçkinlerin sahip olduğu bilgi ve veri gelişen teknoloji sayesinde artık neredeyse herkes tarafından erişilebilir durumdadır.

'Bilgi Grafiği'ne etimolojik olarak bakarsak 'bilgi' ve 'grafik' kelimelerinin birleşiminden oluştuğu görülmektedir. Bilgi popüler bir tartışma konusudur. İnsanların bilgi yorumları zaman içinde büyük ölçüde

gelişti. TDK'ye (www.tdk.org.tr, 2022) göre "insan aklının erebileceği olgu, gerçek ve ilkelerin bütününe verilen ad, malumat', 'öğrenme, araştırma veya gözlem yolu ile elde edilen gerçek, vukuf', 'insan zekasının çalışması sonucu ortaya çıkan düşünce ürünü', 'genel olarak ve ilk sezi durumunda zihnin kavradığı temel düşünceler, bilim ve kurallardan yararlanarak kişinin veriye yönettiği anlam" olarak tanımlanmaktadır. İngilizcede "information" olarak geçen bilgi kavramına çok benzer bir diğer kelime de enformasyondur. Enformasyon'un anlamı ise "haber alma, haber verme, tanıtma, danışma ve haberleşmedir" (www.tdk.org.tr, 2022).

Gerçekleri ve rakamları yayma gerekliliği, tarih öncesi çağlardan günümüze insanlık tarihini kapsayan çok çeşitli görsel temsillerin geliştirilmesiyle sonuçlanmıştır. "Bilgi" anlamına gelen İngilizce "info" kelimesi ve "şekil, desen veya çizgilerle gösterme" anlamına gelen Yunanca "graph" kelimesi birleşerek bu yöntemlerden biri olan "infografik" terimini oluşturur. "Yazmak" anlamına gelen Yunanca "graphein" terimi, modern "grafik" kelimemizin etimolojik atasıdır. İnfografiklerin, bilgi grafikleri olduğunu söyleyen Banu İnanç Uyan Dur (2011); "belli bir konuyla ilgili yoğun, kimi zaman karmaşık bilgileri ve süreçleri kolay algılanabilecek şekilde görselleştirilmesi" olarak tanımlamaktadır. Öztürk ise (2012, s.7) "Bir olaya veya sisteme ait verileri, illüstrasyon, fotoğraf, harita, diyagram, piktogram, grafik, sembol ve renk kodlaması ile organize ederek sunan bütünleşik tasarım yapısı" olarak tanımlarken daha basite indirgeyerek "Rafine bilginin grafik unsurlarla düzenlenerek görsel bir disiplinle alıcıya transferini sağlayan tasarımdır" şeklinde ifade etmektedir. Bilgilendirme görselleri veya diğer adıyla bilinen infografikleri etkili bir iletişim için büyük fırsatlar sunduğunu söyleyen Eren (2022) infografiklerin temel amacının "bilgiyi hedef kitle üzerinde bir etki oluşturacak şekilde görsel bir hikâyeye dönüştürmek" olduğunu ifade etmiştir. "Basitçe bir ifadeyle çerçeve çizecek olursak bilgiyi veya veriyi okuyucuya hızlı, kolay, grafik tasarım unsurlarıyla estetik ve anlaşılabilir bir şekilde aktaran her alanda infografikler karşımıza çıkabilir" (Özkan, 2019).

Sanat, Esinlenme, Etik ve Bilgi Grafiklerinde Tasarım Etiği Sorunu

Günümüzde sanat kavramının tanımına bakıldığında birbirinden farklı birçok yorum karşımıza çıkmaktadır. Geçmişten günümüze kadar gelen süreç içerisinde bu yorumlar, çağlara ve kültürlere göre farklılıklar göstererek sanatın kapsamı ve özü her geçen gün büyümektedir. Güzel Sanatlar Terimleri Sözlüğü'ndeki sanatın tanımına bakacak olursak "bir duygunun, bir tasarının, bir düşüncenin ya da güzelliğin anlatımında kullanılan yöntemlerin tümü ve bunların sonunda erişilen üstün yaratıcılık" (Türk Dil Kurumu). Dinçeli (2017) sanatı; "insanın kendini ifade etme yollarından biri olarak tanımlayarak çeşitli durumları ve olayları belirli bir amaç doğrultusunda güzellik anlayışı gözeterek, estetik bir yapıda buluşturduğunu" ifade etmiştir. Yılmaz (2012) ise Antik Yunan felsefesine dayandırarak sanatı doğanın ya da insanın taklit edilmesi, yani kopyası, olarak nitelemiş ve bu bakımdan da Platon tarafından değersiz ve tehlikeli olduğunu aktarmıştır. Bozkurt (1995) eski çağlarda sanat ve zanaatı özdeş olarak kullanıldığını ifade ederek "güzel sanatlar kavramının ortaya çıkmasıyla sadece hoşlanılan ve herhangi bir çıkar gözetmeyen nesnelerle, sadece yarar sağlayan nesnelerin birbirinden ayrılmaya başladığını" söylemiştir.

İş üretmek, işlevsel açıdan zamanın ve bireyin gereksinimlerinden doğmak olarak anlaşılmaktadır. Algılanan ihtiyaç, değişen toplumsal koşullara yanıt olarak gelişmiştir. Her uygarlık ve toplumsal olay kendi sanatçısını üretir ve onunla işbirliği yapar. Sanatın çok işlevliliğinde olduğu gibi, bir sanat eserinin ortaya çıkma ve algılanma süreci, bireyin bilişsel yapısı ve çağının koşulları gibi bir takım içsel ve dışsal unsurlardan etkilenir. Sanat eserini veya yapıtını Tolstoy (1992, s.138) "bize yeni bir mesaj veren, ahlaka dayalı uzun bir olgunlaşma süreci" olduğunu söylerken insanlar güzel olan hemen her şeye sanat eseri mantığı ile yaklaştığını ifade eden Atan, "her şeyi estetik bir olgu olarak eleştirdiği dünyada güzelliğin, pratik amaç gütmeyen bir düzen olduğunu ayrıca ifade etmektedir" (Atan, Uçan ve Bilsel, 2014). Kale ise (…) "insan eliyle oluşturulmuş temelde insanlar üzerinde estetik hazlar (heyecanlar; tepkiler) uyandırma işlevi olan yapıt" olduğunu ifade etmiştir (Kale, 2014). Sanatçı, hayal gücü ve diğer görsel teknikleri bir araya getirerek, eserini geliştirirken kendi iç ve dış dünyasındaki deneyimlerini de gözler önüne sermektedir. Yorumlama ve yaratma sürecinde gözlemlenenlerde ise paralellikler vardır. Bu süreçler, estetik fikrinin gelişmesi için temel oluşturmaktadır.

Tasarım olgusu, hayatımızın büyük bir bölümünü kaplayan, doğadaki ayırt edici unsurları ile çevremizi şekillendirme ve isteklerimizi tatmin etme konusunda insana özgü bir kapasiteye dönüşerek, yaşadığımız dünyadaki günlük ihtiyaçların karşılanmasından, insan kalitesinin tanımlanmasına kadar evrilmektedir. İnsanlar mevcut estetik standartlarına uygun olarak eşyalarını yeniden düzenlemektedirler. Tunalı'ya (2009, 18) göre tasarım; "bilimde kuramlar, felsefede düşünce sistemleri, sanatta sanat eserleri, grafik tasarımda grafik tasarım ürünleri olarak somutlaşmaktadır. (…) Bu durumda her sanat yapıtı aynı zamanda tasarımdır. Çünkü gerçekliği aşarak estetik bir kaygı taşımaktadır". Estetik kaygılara sahip her eser

ise sanatçının eylemlerinin bir sonucu olarak ortaya çıkar. İstenilen sonucu elde etmek için planlama gibi bazı prosedürlere ihtiyaç vardır. Bu prosedürler zamana ve teknolojiye bağlı olarak değişir ve her zaman hem yaratıcı hem de bilimsel metodolojilerin kullanılmasına ihtiyaç duyarlar. Sanatçılar etik kişiliklere sahip olmalı ve yaratırken etik eylemlerde bulunmalıdır. Çünkü etik, ne yapılması gerektiğini ve hangi faaliyetlerin hayata bir amaç verdiğini yöneten bir kavramdır.

Hayatımızda önemli bir rol oynayan, duygu ve düşünceleri ifade etmede başarılı olan sanat ve tasarım olgusunu doğru bir şekilde analiz edebilmek için etik kavramının anlamını incelemek gerekir. Pieper'den aktaran Erten, Bayraktar ve Açmaz'a göre etik Sözcüğü "ethos" sözcüğünden türetilmiştir. "Ethos" kelimesi alışkanlık, töre, görenek, karakter anlamlarını taşımaktadır (Erten, Bayraktar ve Açmaz, 2017). Türk Dil Kurumu "etik" kelimesini; Çeşitli meslek kolları arasında tarafların uyması veya kaçınması gereken davranışlar bütünü olarak tanımlamaktadır. Dinçeli'ye göre (2017) etik; "toplumsal ölçekte gerçekleşen davranış, eylem ve bütün bunların biçimlendirilmesinde etkili olan düşünme süreçleriyle ilgili, çok anlamlı ve günümüzde anlamı konusunda karışıklıkların mevcut olduğu bir kavramdır". "Yerel ahlaktan beslenerek, hazır bulduğu normlarla yetinmeyerek bu normları tartışarak sorgulayan evrensel bir duruştur. Ahlaki problemleri sorgulayarak ona özgü ilkeleri genel bir bakış açısıyla temellendirir" (Cevizci, 2015). Belirli bir koşulda uygun davranışın gerçekleşmesi için yalnızca etik ilkeleri yazmanın yeterli olmadığını söyleyen Gözener bir meslek dalı için geliştirilen iş etiği kurallarının etkili olabilmesinin ön koşulu, kurallara tüm paydaşlarca gereksinim duyulmasını ayrıca ifade etmektedir (Gözener, 2008). İlke ve normların tarafsız, adil ve kapsamlı kısıtlamalar içereceğine dair ortak bir inanç olmalıdır. "Etik, iyi-kötü, doğru-yanlış gibi kavramları inceleyen, değerler ve standartlar sistemi olarak tanımlanabileceği üzere etiğin özünde doğru ve yanlı ölçütler yatmaktadır. Söz konusu bu doğru ve yanlış ölçütler tüm mesleklere ilişkin uygulamalarda gündeme gelmektedir" (Oral, B., Avcı, Y. E., & Tösten, R., 2017).

Modernizmden günümüze bakış açısındaki değişim, sanat ve tasarımın çağdaş sanat ve tasarım bağlamında ne tür haklara sahip olabileceğini ve bunlara sunulan özgür ifade türlerini düşünmemize neden oluyor. Sanatın özgürlüğü de kültürü etkilediği ve içinde yaşayan insanları etkilediği için bir haktır. İfade ve fikir özgürlüğü bu bağlamda iç içedir. Bu özgürlüğe bağlı kalınırken etik normlar benimsenmelidir. Sanatçının özgürlüğü, kullanmak ve sunmak istediği her şeye sınırsız erişim sağlamaz. Bu nedenle, sanat eseri yaratırken belirli etik standartları dikkate almak önemlidir. Sanatçılar, sanatın belirlediği ilkelere bağlı kalmalıdır. Bu ilkelere uyum sağlayabildikleri ölçüde toplum da bunlara uyum sağlamalıdır. Bu ilkelerin tümü, etik davranışın gereğini anlamayan bir sanatçı tarafından paramparça edilebilir. İnsan hakları etik ideallerin ön saflarında yer almalıdır. Herhangi bir araştırma çabasında iki temel etik ilke vardır. Ürün olarak sosyo-kültürel bir değeri olduğu kadar alıcısı ile sanat eserini ilk oluşturan sanatçısına da saygısı vardır.

28 Ekim 2018 yılında TRT Haber'de yayımlanan 'İstanbul'un yeni dünyanın en büyük havalimanı yarın açılıyor' (Görsel 4.) başlıklı haber içerisinde kullanılan infografik içerik bakımından İstanbul yeni havalimanı ile ilgili bilgiler vermeye yönelik hazırlanmış olsa da tasarım bakımından 17 Eylül 2018 yılında Ahmet Burak Özkan tarafından Anadolu Ajansına tasarlanan '14 milyar avroluk futbol resitali başlıyor' (Görsel 3.) başlıklı infografik ile büyük oranda benzerlik gösterdiği ortadadır.

Görsel 3. "14 milyar avroluk futbol resitali başlıyor". Kaynak: AA (https://www.anadoluimages.com/Search?contenttype=photo&phrase=14+milyar+avroluk+futbol)
Görsel 4. "İstanbul'un yeni dünyanın en büyük havalimanı yarın açılıyor". Kaynak: TRT Haber (https://www.trthaber.com/haber/gundem/istanbulun-yeni-dunyanin-en-buyuk-havalimani-yarin-aciliyor-391378.html

Yine 21 Şubat 2019'da yayımlanan 'Osmanlı Tarihi Uzmanı Prof. Dr. Kemal Karpat' başlıklı bu infografik (Görsel 6.), Yasin Demirci tarafından 14 Şubat 2019'da Anadolu Ajansı için tasarlanan 'Eski Lübnan Başbakanı Hariri ölümünün 14. yılında anılıyor' (Görsel 5.) başlıklı infografik ile tasarım yönünden aynı benzerliği gösteriyor.

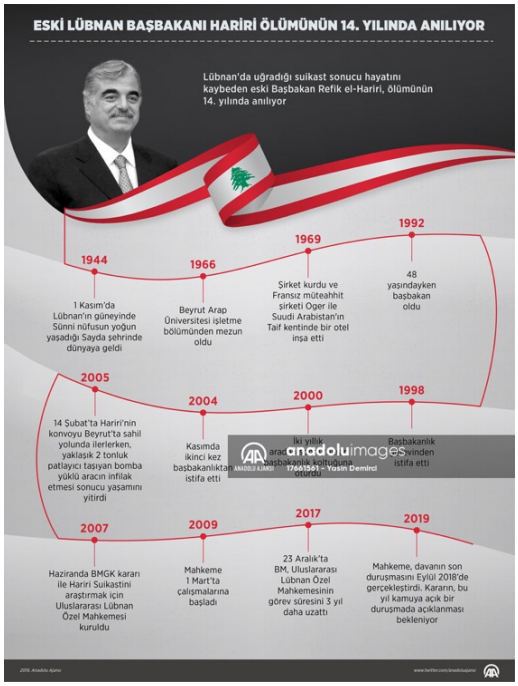

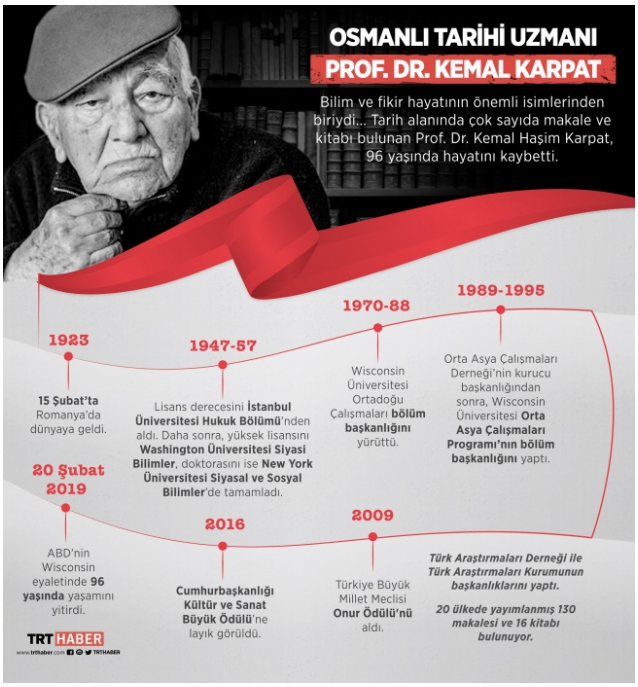

Görsel 5. "Eski Lübnan Başbakanı Hariri ölümünün 14. yılında anılıyor". Kaynak: Anadolu Ajansı (https://www.anadoluimages.com/p/eski-lubnan-basbakani-hariri-olumunun-14-yilinda-aniliyor/23988608)

Görsel 6. "Osmanlı Tarihi Uzmanı Prof. Dr. Kemal Karpat". Kaynak: TRT Haber (https://www.trthaber.com/haber/infografik/osmanli-tarihi-uzmani-prof-dr-kemal-karpat-405952.html)

Görsel 7. Ankara-Niğde Otoyolu. Kaynak: Anadolu Ajansı (https://www.aa.com.tr/tr/turkiye/ankara-nigde-otoyolunun-tamamlanan-bolumleri-aciliyor/1961937)

Görsel 8. Ankara-Niğde Otoyolu Tam Kapasite Hizmet Vermeye Başlıyor. Kaynak: TRT Haber (https://www.trthaber.com/haber/infografik/ankara-nigde-arasi-2-saat-22-dakikaya-dusuyor-538868.html)

Görsel 9. "Yabancı Turistlerin Kartlı Ödemeleri 2'ye Katlandı". Kaynak: Anadolu Ajansı (https://anadoluimages.com/p/yabanci-turistlerin-kartli-odemeleri-2ye-katlandi/15138067)

Görsel 10. "BDDK'dan Taksit Düzenlemesi". Kaynak: TRT Haber (https://www.trthaber.com/haber/infografik/mobilya-altin-ve-arac-kredilerinde-taksit-sayisi-dusuruldu-592485.html)

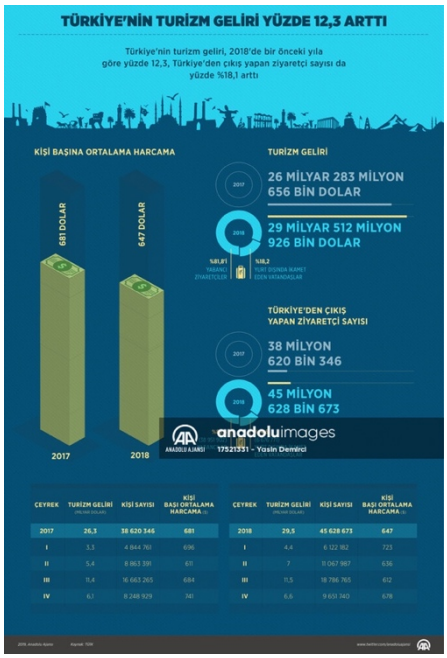

Görsel 11. "Türkiye'nin Turizm Geliri Yüzde 12,3 Arttı". Kaynak: Anadolu Ajansı (https://anadoluimages.com/p/turkiyenin-turizm-geliri-yuzde-12-3-artti/15695053)

Görsel 12. "Turizm Sektörü 2022'den umutlu". Kaynak: TRT Haber (https://www.trthaber.com/haber/infografik/turizm-sektoru-2022den-umutlu-640843.html)

Görsel 13. "Darbe Girişimi Davalarının Ceza Bilançosu". Kaynak: Anadolu Ajansı (https://anadoluimages.com/p/darbe-girisimi-davalarinin-ceza-bilancosu/20748929)

Görsel 14. "Darbe Grişimi Davalarının Bilançosu". Kaynak: TRT Haber (https://www.trthaber.com/haber/infografik/turizm-sektoru-2022den-umutlu-640843.html)

Görsel 15. "Türkiye'nin Enerji Filosu Büyüyor". Kaynak: Anadolu Ajansı (https://anadoluimages.com/p/enerjide-2022-atilimlarin-yili-oldu/25956886)

Görsel 16. "Doğu Akdeniz'de Abdulhamid Han için Navtex". Kaynak: TRT Haber (https://www.trthaber.com/haber/infografik/cumhurbaskani-erdogan-abdulhamid-hanin-rotasi-yorukler-1-kuyusu-701682.html)

Görsel 17. "Doğu Akdeniz'de Abdulhamid Han için Navtex". Kaynak: Haber 7 (https://ekonomi.haber7.com/ekonomi/haber/3258337-bakan-donmez-kesfin-atesini-akdenizde-de-yakmaya-kararliyiz)

TRT Haber'de "Doğu Akdeniz'de Abdulhamid Han için Navtex" başlığı ile yayımlanan infografik (Görsel 16), 31 Aralık 2022'de Muhammed Ali Yiğit tarafında Anadolu Ajansı için hazırlanan "Enerjide 2022 Atılımların Yılı oldu" başlıklı infografik serisinde yer alan "Türkiye'nin Enerji Filosu Büyüyor" başlıklı infografik (Görsel 15) ile büyük oranda benzerlik göstermektedir. Aynı infografik Kanal 7'nin resmi internet sitesinde "Bakan Dönmez: Keşfin ateşini Akdeniz'de de yakmaya kararlıyız" başlıklı haber metninin içerisinde kullanılmaktadır. Buradan, yapılan bir etik ihlalin intihale ve hatta intihal silsilesine dönüştüğü sonucuna varılabilir (Görsel 17).

Dinçeli (2017) özgünlüğü yok eden kopyalama fikrini Görselde, tasarımda ve daha birçok alanda yer

aldığını söylerken "Sanatta kopya etme durumu nedir? Ya da hangi yapıtlar kopya sayılabilir?" sorularından yola çıkarak kopyalamanın gerçekte ne olduğunu analiz etmemizi bu sorularla irdelemektedir. Bu bağlamda kopyalama fikrinin günümüzde esinlenme olarak ifade edildiği yanlışını ortaya çıkarmaktadır. Tasarım, yaratıcı bir etkinlik olarak, fikir aşamasından tamamlanana kadar bir parça iş yaratma sürecinin tamamını kapsar. Tasarım bir sanat formu olarak kabul edilir. Grafik tasarım, diğer sanat dallarından daha fazla, piyasa ve ticari kaygıları içerdiği için bu sürece iyi bir örnektir. Sosyal medyada karşılaşılan bir başka etik ihlal ise rafine bilgi ile ileri derece veri görselleştirme teknikleri kullanılarak katma değeri yüksek bir sanat eseri haline getirilerek abone/okuyucu/takipçi ile paylaşılan görsel yayımın bir türü olan infografiklerin kaynak gösterilmeksizin belirli kesitlerinin kullanılmasıdır. Bu duruma ilişkin bu kullanımın ana nedenleri; sosyal medyanın çok hızlı tüketimi, internet sitesine ziyaretçi çekmek veya konuya yönelik özgün dijital imaj tasarımı gösterilebilir.

24 Aralık 2022'de NTV'nin (@ntv) "Derbi Günü - Rakamlarla Tarihi Rekabet" başlığı ve NTV Spor'un ise (@ntvspor) "Süper Lig'de ara bitti, dev maç geldi" başlığı ile resmi twitter adresinden okuyucu/ziyaretçi/takipçileri için paylaştığı haber kapak görselinin (Görsel 18-19) 23 Aralık 2022'de Kemal Delikmen tarafından AA için tasarlanan "Trabzonspor Fenerbahçe Rekabeti" başlıklı infografikten (Görsel 20) bir kesit olduğu tespit edilmiştir.

Görsel 18. "Süper Lig'de ara bitti, dev maç geldi". Kaynak: NTV Spor (https://www.ntvspor.net/futbol/super-lig-de-ara-bitti-dev-mac-geldi-11-ler-belli-oldu-63a55de7df23831a80f1ea47)
Görsel 19. "DERBİ GÜNÜ - Rakamlarla tarihi rekabet". Kaynak: NTV (https://twitter.com/ntv/status/1606574148020486145)

Görsel 20. "Trabzonspor Fenerbahçe rekabeti". Anadolu Ajansı (https://www.aa.com.tr/tr/info/infografik/31428)

Görsel 21. "Beşiktaş mı Fenerbahçe mi? Muhtemel ilk 11'ler". NTV Spor (https://mobile.twitter.com/ntvspor/status/1576342770033512449)

Görsel 22. "Beşiktaş-Fenerbahçe rekabetinde 356. Randevu". Kaynak: Anadolu Ajansı (https://www.aa.com.tr/tr/info/infografik/30068)

Görsel 23. "THY EuroLeague'de Final Four heyecanı başlıyor Anadolu Efes'in rakibi CSKA Moskova". Kaynak: NTV Spor (https://mobile.twitter.com/ntvspor/status/1397891605160415235)

Görsel 24. "Basketbol THY Avrupa Ligi'nde Dörtlü Final heyecanı başlıyor". Kaynak: Anadolu Ajansı (https://www.aa.com.tr/tr/info/infografik/23329)

Görsel 25. "Galatasaray ve milli takımın efsane kalecisi Turgay Şeren, vefatının 3. yıl dönümünde anılıyor". Kaynak: beIN SPORTS Türkiye (https://mobile.twitter.com/beINSPORTS_TR/status/1147435583725285376)

Görsel 26. "Berlin Panteri: Turgay Şeren". Kaynak: Anadolu Ajansı (https://www.aa.com.tr/tr/info/infografik/14835)

Görsel 27. "Temsilcilerimiz Avrupa sınavında". Kaynak: NTV Spor (https://mobile.twitter.com/ntvspor/status/1159396395226402817)

Görsel 28. "Trabzonspor ve Yeni Malatyaspor'un Avrupa heyecanı". Kaynak: Anadolu Ajansı (https://www.aa.com.tr/tr/info/infografik/15135)

Görsel 29. "Temsilcilerimiz Avrupa sınavında". Kaynak: NTV Spor (https://mobile.twitter.com/ntvspor/status/1177831357520732160)

Görsel 30. "Galatasaray-Fenerbahçe rekabetinde 390. Randevu". Kaynak: Anadolu Ajansı (https://www.aa.com.tr/tr/info/infografik/15646)

Araştırma kapsamında karşılaşılan bir başka sorun ise karmaşık bilgiyi, belirli bir mesajı veya yığınlar halindeki veriyi iletmeyi amaçlayan infografiklerin alt tarafında yer alan tarih, kaynak ve AA'nın logosunun yer aldığı bölümün medya kuruluşları tarafından kesilerek kendi okuyucu/ziyaretçi/takipçileri ile kendi ürünleri gibi paylaşması. 1951 yılında kabul edilen '5846 Sayılı Fikir ve Sanat Eserleri' kanununa göre; Bir kavram veya yaratıcı sonuç, yazarın kişiliğini yansıttığı için sanat eseri olarak korunmalıdır. Eseri yaratan veya tescil ettiren kişi ile eser sahibinin kendi mülkü yasal olarak şirketleşmiş olabilir. Bilinmediği için bu kural mevzuatın uygulama alanı olarak kabul edilmemektedir. Fikir ve Sanat Eserleri Kanunu, sanat eserlerini korur. Kanun, bilim, edebiyat, sanat, film, müzik ve koleksiyon eserlerini korur (Fikir ve Sanat Eserleri Kanunu). Kullanılan haber, fotoğraf, video, infografik gibi örnekleri çoğaltılabilecek olan fikir ve sanat eserlerinin kaynağının belirtilmeme sorunu. Bu sorun ise kaynaksız kullanımı meşrulaştırarak etik ihlal sonucuna götürmektedir.

Görsel 31. "Göztepe yeni stadına kavuşuyor". Kaynak: Fotomaç (https://mobile.twitter.com/fotomac/status/1220698072960905218) (https://anadoluimages.com/p/goztepe-yeni-stadina-kavusuyor/23986200)

Görsel 32. "Beşiktaş Kulubü 34. Başkanını Seçecek". Kaynak: Fotomaç (https://mobile.twitter.com/fotomac/status/1185459368516603904) (https://anadoluimages.com/p/besiktas-kulubu-34-baskanini-sececek/23986914)

Görsel 33. "UEFA'nın Çifte Standardı". Kaynak: Fotomaç (https://mobile.twitter.com/fotomac/status/1184420994225754112) (https://anadoluimages.com/p/uefanin-cifte-standardi/23986930)

Görsel 34. "Trabzonspor-Beşiktaş Rekabetinde 128. Randevu". Kaynak: Fotomaç (https://mobile.twitter.com/fotomac/status/1129684250943533056) (https://anadoluimages.com/p/trabzonspor-besiktas-rekabetinde-128-randevu/23987912)

Görsel 35. "Galatasaray, Avrupa'da 282. kez sahne alıyor". Kaynak: SporX (https://mobile.twitter.com/sporx/status/1186201314537148417) (https://anadoluimages.com/p/galatasaray-avrupada-282-kez-sahne-aliyor/23986903)

Görsel 36. "Süper Lig'e Son Bilet". Kaynak: Futbol Anadolu
(https://mobile.twitter.com/FutbolAnadolu/status/1133721240705880066)
(https://anadoluimages.com/p/super-lige-son-bilet/23987849)

Görsel 37. "Türkiye Güneş Açtı". Kaynak: Ajansspor
(https://mobile.twitter.com/ajansspor/status/1137668079272517632)
(https://anadoluimages.com/p/turkiye-gunes-acti/23987799)

Görsel 38. "2022 Fifa World Cup Stadiums in Qatar". Kaynak: BBC Sport
(https://mobile.twitter.com/BBCSport/status/1594338024686751750)
(https://anadoluimages.com/p/2022-fifa-world-cup-stadiums-in-qatar/25630575)

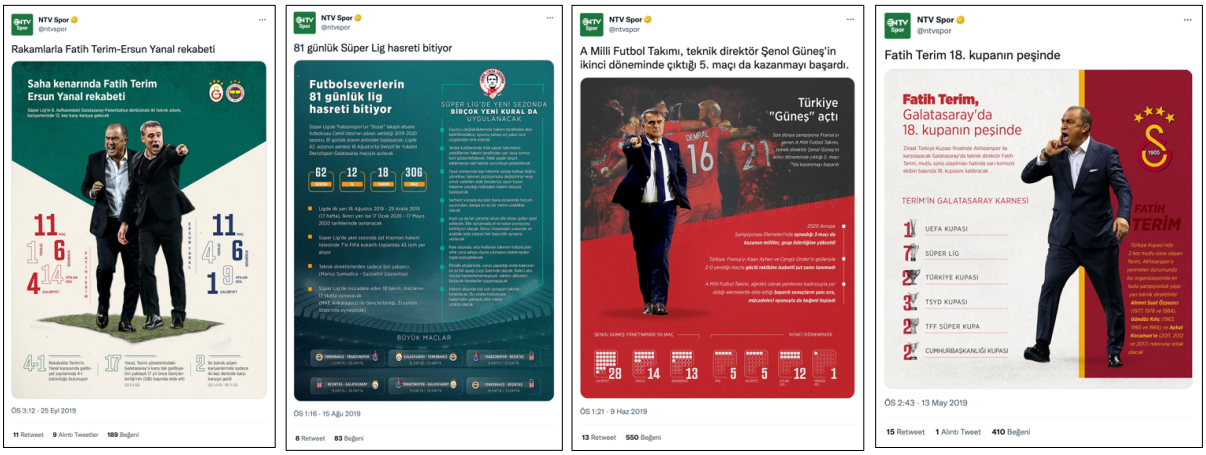

Görsel 39. "Saha Kenarında Fatih Terim Ersun Yanal Rekabeti". Kaynak: NTV Spor
(https://mobile.twitter.com/ntvspor/status/1176831745146150912)
(https://anadoluimages.com/p/saha-kenarinda-fatih-terim-ersun-yanal-rekabeti/23987085)

Görsel 40. "Futbolseverlerin 81 Günlük Lig Hasreti Bitiyor". Kaynak: NTV Spor
(https://mobile.twitter.com/ntvspor/status/1161944687130886144)
(https://anadoluimages.com/p/futbolseverlerin-81-gunluk-lig-hasreti-bitiyor/23987375)

Görsel 41. "Türkiye Güneş Açtı". Kaynak: NTV Spor
(https://mobile.twitter.com/ntvspor/status/1137665945697210368)
(https://anadoluimages.com/p/turkiye-gunes-acti/23987799)

Görsel 42. "Fatih Terim, Galatasaray'da 18. Kupanın Peşinde". Kaynak: NTV Spor
(https://mobile.twitter.com/ntvspor/status/1127902303053393921)
(https://anadoluimages.com/p/fatih-terim-galatasarayda-18-kupanin-pesinde/23987939)

Medyada uzun yıllardır devam eden bir etik ihlal olan kaynak/imza sorunu akademik camiada intihal sorunu ile benzerlik göstermektedir. Haber içeriklerinin telifinin korunması ve kamuoyunda bilinç oluşturulması amacıyla Anadolu Ajansı (AA) 14 Ekim 2022 tarihinde yukarıda örnekleri ile yer alan durumu ele alan "Dijitalleşme Sürecinde Basında Telif Haklarının Korunması" başlıklı bir sempozyum düzenledi. "Dijitalleşmenin Getirdiği Telif Sorunları", "Basında İktibas Serbestisi" ve "Dijital Korsanla Mücadele" olmak üzere 3 başlıkta düzenlenen sempozyum ile basın yayıncılarının dijital içerik telif haklarının korunması, gazetecilerin çalışmalarının karşılıksız çıkar sağlanmaması, bilgi toplumu hizmet sağlayıcılarının dijital basın yayıncılığı sektöründen kazanç sağlamaması ve yayıncıların içeriklerinin güvende olması amaçlanırken, haksız rekabeti önlemek, gazetecilik materyallerinin telif haklarını koruyan bir mevzuat oluşturulması gerekliliği konusunda kamuoyunu bilgilendirmek ve bu konuda halkı eğitmekte önerileri arasında yer almaktadır. Sempozyum sonrasından AA'da yer alan haberlere göre 2022 yılında, AA içeriklerinin izinsiz kullanılması nedeniyle 3 binden fazla telif davası açılmış fakat Türkiye'de haberlerin telif hakları çerçevesinde değerlendirilmemesi nedeniyle bu davalarda olumlu sonuçlar elde edilememiştir. (https://www.aa.com.tr/tr/kurumsal-haberler/aa-tarafindan-duzenlenen-dijitallesme-surecinde-basinda-telif-

haklarinin-korunmasi-sempozyumu-basladi/2711768).

Sonuç

Sanatta, günümüzde birçok çalışma 'esinlenme' olarak adlandırılsa da gerçekte esin kaynağı olmadığı görülmektedir. Sanatçıların toplumu yükseltmede önemli bir rol oynaması, onların toplumun bir parçası olmaları ve bu amaca hizmet etmek için var olmalarıyla açıklanabilir. Ne yazık ki, tüketim kültürünün etkisiyle tek kullanımlık eserler günümüz sanat ortamında yaygın bir şekilde kullanılmaktadır. Geçmişte birçok sanatçı, yeni eserler yaratmak için başka bir sanatçının eserinden ilham almıştır. Bu alıntılarda, farklı zamanlardan gelen görsel stillerin etkisi açıkça görülebilir. Aslında, alıntıların kullanımı zaman içinde değişmiş ve kopyalanan eserler, eklemelerle birlikte örnek aldıkları eserlerden farklı bir form kazanarak kendi karakteristik özelliklerini taşıyan yeni eserler ortaya çıkarmıştır. Sanatçıların amacı, alıntı yaptıkları eserin tam bir kopyasını oluşturmak değildir; aksine, farklı, benzersiz bir eser ortaya çıkarmaktır. Bu ifade literatürde intihal kavramıyla ilişkilendirilebilir, ancak aslında benzer sanat eserlerini bulma yeteneğini ifade eder. Bu durum, "her taklit aslını yaşatır" sözünü hatırlatmaktadır.

Habere yönelik tasarımlar gerçekleştiren kurum ve kuruluşların kamusal alanın enformasyon ihtiyacını karşılamak amacıyla ve haberin yapısı gereği hızlı bir üretim ve bunun sonucu olarak da aynı hızda bir tüketim ile karşı karşıyadırlar. Teknolojinin kullanımı tüm prosedürü hızlandırdı. Bu bağlamda tasarımcılara düşen özgün olma güdüsü ise tartışmaya açık bir olgudur. Bu süreç sonucunda bazı eserler özgünlüğünü kaybederken, yeni fikirlerin keşfedilme hızı da düşüyor. Aynı zamanda ortaya birçok farklı etik ihlal durumunu çıkartmaktadır. Araştırma kapsamında konusu olan bilgi grafiklerinin bazılarında kaynak olarak 'Anadolu Ajansı' yer alsa da bu kaynağın içerik mi? tasarım mı? sorusuna yönelik bir cevap bulamaması da araştırmanın farklı bir bulgusunu ortaya çıkartmaktadır.

Tüketiciler, yatırımcılar ve genel halkın bir işletmeye ve ürünlerine olan güveni ve desteği, tamamen firmanın itibarına ve ürünlerinin marka değerine dayanmaktadır. Bu iki kritik kurum/kuruluş markayı geliştirir. Sosyokültürel etkilerin bireylerin özelliklerini doğrudan etkilemesi ile teknolojik gelişmeler ve seri üretim, yaratıcı ve estetik ideallerin unutulmasına neden oldu. Sanatı metalaştırdı. Bazı sanatçılar teknolojik gelişmelerin faydalarından yararlanırken, diğerlerinin onları 'esinlenme' fikrini yanlış anlayarak fikir ve sanat eserinin bire bir aynısını yapma düşüncesine ittiği bu bağlamda günümüzde özgün olmayan eserlerin ortaya çıkarak etik sorunu ile karşı karşıya kalındığı söylenebilir. Medya sektörünün de başını ağrıtan bir durumu bu duruma çare bulmak için çeşitli yasal düzenlemeler yapılmalı, sanatçılar ve kamuoyu bu konuda eğitilmelidir. Eğitim sistemimizde yaratıcılığı ve eleştirel düşünmeyi teşvik eden derslere öncelik verilmeli, sanatın önemi ve içermesi gereken idealler daha sık sorgulanmalı ve ilgili meslekteki paydaşlarca etik kılavuzların geliştirilmesine hız verilmelidir.

Kaynaklar

Atan, A., Uçan, B., Birsel, Ç. (2014). Dijital Sanat Uygulamaları Üzerine Bir İnceleme. Yıldız Teknik Üniversitesi Bilimsel Araştırmalar Projeler Koordinatörlüğü.

Bozkurt, N. Sanat ve Estetik Kurumları. İstanbul: Sarmal Yayınevi, 1995.

Cevizci, A. Etik Ahlak Felsefesi, İstanbul: Say Yayınları, 2015.

Dinçeli, D. (2017). Sanat ve Tasarım Etiği. Idil 6 (30), 585-617.

Gözener, Evrim, "Etik ve İşletme Etiği Üzerine", Eğitişim Dergisi. Sayı 19, 2008.

Kale, N. (2014). Felsefiyat. Ankara: Pegem Akademi.

Kaya Erten, Z., Bayraktar, E. & Açmaz, G. (2017). Etik ve Etik Liderlik. ERÜ Sağlık Bilimleri Fakültesi Dergisi, 4 (1), 62-68.

Eren, M. (2022). İnfografik Tasarımı. Muzaffer Şahin, Erol İlhan. Gazetecilikte Uzmanlaşma Alanları. Pelikan Yayınevi Ankara. 592.

Oral, B., Avcı, Y. E., & Tösten, R. (2017). Öğretim elemanlarının mesleki hayatlarında karşılaştıkları etik olmayan davranışlar: Dicle Üniversitesi örneği.

Özkan, A. B. (2019). Ajans Haberciliğinde Kullanılan İnfografiklerin Okuyucu Üzerine Etkisi, Yüksek Lisans Tezi, Ankara Hacı Bayram Veli Üniversitesi Lisansüstü Eğitim Enstitüsü.

Öztürk, K. K. (2012) *Ulusal Basında Bilginin Sunumu: İnfografik ve İllüstrasyonlar,* Yayımlanmış Yüksek Lisans Tezi, Mustafa Kemal Üniversitesi. Hatay.

Tolstoy, L., N. Sanat Nedir? İstanbul: Şule Yayınları, 1992.

Tunalı, İ. Tasarım Felsefesi, Ankara: Yem Yayıncılık, 2009.

Uyan Dur, B. İ. (2014). Data Visualization and Infographics In Visual Communication Design Education at The Age of Information, Journal of Arts and Humanities, 5(3), 39-50.

Yaşar, Ö. (2006). Tüketim Toplumu ve Sanat İlişkisi. Elektronik Sosyal Bilimler Dergisi, 5 (16), 114-121.

Yılmaz, E. (1999). Etik Açısından Sanatçı ve Sanat Eseri. Anadolu Sanat Dergisi, 9, 166-172

İNTERNET: "Esinlenme" http://sanatsozlugum.blogspot.com.tr/2012/06/esinlenme.html

(Erişim Tarihi: 9 Ocak 2022)
İNTERNET: "Fikir ve Sanat Eserleri Kanunu" https://www.mevzuat.gov.tr/mevzuatmetin/1.3.5846.pdf
(Erişim Tarihi: 9 Ocak 2022)
Foa, E. B., veKozak, M. J. (1986). Emotional processing of fear: Exposure to corrective information. *Psychological Bulletin*, 99(1), 20–35. https://doi.org/10.1037/0033-2909.99.1.20
Garnefski, N., Kraaij, V., Spinhoven, P. (2001). Negative life events, cognitive emotion regulation and depression. *Personality and Individual Differences*, 30, 1311–1327.

Ulakbilge
Sosyal Bilimler Dergisi

THE PROBLEM OF ETHICS IN THE MEDIA WITHIN THE CONTEXT OF INFOGRAPHICS

Birsen Çeken, Ahmet Burak Özkan

ABSTRACT

There is at least one news agency or news organization in each of the developing countries in the world. To begin with, news organizations that only produce news texts have started to benefit from infographic designs, a graphic design product translated into Turkish as information graphics, in response to the increasing need for information sharing and a better understanding of the content. The media can increase its impact on the public by choosing how news, programs, and messages are distributed and displayed. It is important to consider certain ethical standards when creating artwork. Artists must adhere to the principles established by art. To the extent that they can adapt to these principles, society should also adapt to them. All of these principles can be shattered by an artist who does not understand the need for ethical behavior. In this context, the aim of this study is to examine the issue of ethics in the media in terms of information graphics. In this qualitative research, document and text analysis and the scanning model method were used. The research is limited to the infographics of Anadolu Agency (AA), which media organizations operating in Turkey share with their readers, visitors, and followers. According to the findings, some of the artists and designers misunderstood the idea of 'inspiration, which led them to think of making the same idea and artwork. In this context, it caused the emergence of non-original works today, and some media organizations shared history in AA infographics by social media editors and responsibles. The source reveals that the cutting of the sub-band with the logo of the broadcaster and the use of a section of the info graphics as a news image reveal that there is an ethical violation.

Keywords: ethics, infographics, media organizations